

הרב חיים דרוקמן

בשערי
ה'ארץ

עיונים והארות בחומש דברים

התורה לדורנו

על פרשיות השבוע

אור עצינן ספרי איכות תורניים
המכון התורני ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

תוכן עניינים

11..... תוכן עניינים מפורט.

פרשת דברים

23..... מאיסת הארץ - שורש החורבן.

31..... "שמע בין אחיכם ושפטתם צדק"

פרשת ואתחנן

39..... לוחות הברית ועשרת הדיברות.

49..... שני לוחות הברית - "כשני עפרים תאומי צביה".

61..... חומרתה של שבועת שווא.

פרשת עקב

73..... טובה האמתי של הארץ.

פרשת ראה

85..... "על מנת אשר תשמעו".

93..... "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה".

פרשת שופטים

103..... "ולא תקח שחד".

115..... "שום תשים עליך מלה".

123..... "תמים תהיה עם ד' אלהיך".

ספרים נוספים מאת המחבר:

☞ **קמעה קמעה**, מדינת ישראל - ראשית צמיחת גאולתנו.

☞ **לזמן הזה**, אורותיהם המיוחדים של המועדים והזמנים לימינו (ג' כרכים).

☞ **צמאה נפשי**, פרקי עיון והעמקה בנושא התפילה.

☞ **הגדה של פסח** - עם ביאור "לזמן הזה".

- 129..... יחס התורה למלחמה ולביטחון ישראל
 145..... עגלה ערופה – "ידינו לא שפכו את הדם הזה".

פרשת כי תצא

- 155.... מלחמת היצר – דרכה ותכליתה, ערכן של תורה ומצוות.
 167..... אשת יפת תואר – "דיברה תורה כנגד יצר הרע".
 181..... בן סורר ומורה
 193..... רבדיה השונים של מצות השבת אבדה
 205..... שילוח הקן וטעמי מצוות.
 221..... מחייית עמלק – "אשר קנה בדרך".

פרשת כי תבוא

- 235..... מצות הביכורים
 247..... השמחה בארץ ישראל
 257..... הברכות שבקללות
 265..... עבודת ד' בשמחה

פרשת נצבים

- 279..... ערכה של אחדות ישראל
 287..... "ובחרת בחיים"
 293..... "כי קרוב אליך הדבר מאד".
 299..... תהליך הגאולה והתשובה.

פרשת וילך

- 313..... האדם – כוחותיו ומגבלותיו.
 321..... שתי המצוות האחרונות בתורה.

פרשת האזינו

- 335..... "האזינו השמים... ותשמע הארץ"
 343..... "יערוף כמטר לקחי"

- 353..... שירת "האזינו" – תמצית תולדות עם ישראל

פרשת וזאת הברכה

- 365..... "וזאת הברכה" – "בראשית"

תוכן עניינים מפורט

פרשת דברים

מאיסת הארץ - שורש החורבן 23

בתשעה באב אנו קוראים את מגילת איכה, שהיא קינה על חורבן הבית. המגילה נקראת כך על שם פתיחתה: "אֵיכָה יֹשְׁבֵה בְּדָד...". המילה "איכה" נזכרת לראשונה בתנ"ך בפרשתנו: "אֵיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טָרְחָכָם...", דבר זה מרמז על קשר מהותי בין הפרשה לבין החורבן.

"שִׁמְעוּ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק" 31

התורה מקפידה מאוד על יושר הדין וצדק המשפט. בעיון בפרשתנו נוכל ללמוד עד כמה מוכרחים כל הצדדים במשפט להיזהר לבל ייפגעו ערכים אלו. כמו כן, מהוראות התורה בנושא המשפט, ניתן להסיק גם דרכי מוסר לחיי היום יום שלנו.

פרשת ואתחנן

לוחות הברית ועשרת הדיברות 39

במעמד הר סיני ניתנה התורה כולה - כללותיה ודקדוקיה. אולם, על שני לוחות הברית שהוריד משה מן ההר, נכתבו רק עשרת הדיברות, מדוע? האם הבחירה לכתוב דווקא אותן מורה על כך שהן חשובות ומשמעותיות יותר משאר מצוות התורה!?

פרשת שופטים

103 **"וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד"**

התורה מתנגדת בנחרצות ללקיחת שוחד במשפט. התנגדותה אינה מצטמצמת רק לשוחד הקלסי, של נתינה ולקיחה בכוונות זדון, אלא מורה להיזהר מכל טובת הנאה שבאה לדיין מהנשפטים לפניו. את העקרונות העומדים בבסיס איסור השוחד יש ליישם גם בחיי היום יום שלנו.

115 **"שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"**

התורה מצוה להעמיד עלינו מלך עם בואנו ארצה. אולם, לשון ציווייה איננו ברור: האם זוהי חובה המוטלת עלינו, או הדרכה כיצד להמליך מלך אם אנו נרצה בכך? כשנוסיף לדילמה זו את שאירע בפועל בימי שמואל, נמצא שסוגיה זו דורשת בירור עקרוני.

123 **"תָּמִים תִּהְיֶה עִם ד' אֱלֹהֶיךָ"**

במהלך פרשתנו מובא הציווי: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ד' אֱלֹהֶיךָ". ציווי זה אמנם קצר במילים, אך מלא בתוכן ומשמעות. נעמוד על כמה הערות הקשורות בציווי זה, ששילובן יחד מהווה צוהר להבנת משמעותן של התורה ומצוותיה בעולם הזה עבורנו.

129 **יחס התורה למלחמה ולביטחון ישראל**

התורה מקדישה מצוות רבות למציאות של מלחמה, בכך מודגש, כי התורה שולחת את קרני אורה לכל מאורעות החיים – אפילו לפחות נעימים מביניהם. בנוסף, מכאן גם מתברר הערך הגדול שרואה התורה בשמירה על ביטחון עם ישראל וארצו.

145 **עגלה ערופה - "יְדִינּוּ לֹא שִׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה"**

במקרה בו נמצא הרוג אנונימי, עורכים חכמי העיר הסמוכה את טקס "עגלה ערופה", בו הם מצהירים שעשו ככל יכולתם כדי למנוע אירוע מצער זה. התורה מטילה, אפוא, אחריות רבה על כתפי חכמי ישראל, ומתנגדת לחשיבה אנוכית, של: "שלום עלייך נפשי".

49 **שני לוחות הברית - "כִּשְׁנֵי עֶפְרַיִם תְּאֹמַי צְבִיָּה"**

עשרת הדיברות נכתבו על שני לוחות הברית – חמישה דיברות מול חמישה דיברות. בעיון מעמיק במשמעות כל אחד מהדיברות, ניתן לעמוד על הקבלה מהותית בין כל דיבר שבלוח הראשון למקבילו שבלוח השני.

61 **חומרתה של שבועת שווא**

העובדה שאיסור שבועת שווא נבחר להיכלל בין עשרת הדיברות, מצביעה על כך שיש באיסור זה משהו מיוחד ועקרוני. אכן, כשנחקור את משמעות המצוה ואת הטעמים העומדים בבסיסה, נגלה כי היא נוגעת בנקודות השורשיות ביותר באמונה הישראלית.

פרשת עקב

73 **טובה האמתי של הארץ**

לקראת כניסת ישראל ארצה, מתאר לפנינו משה את טובה של הארץ אליה הם עתידים להיכנס. מפתיע לראות, כי משה מאדיר ומשבח את הארץ על הטוב החומרי המצוי בה. וכי זוהי מעלתה של ארץ הקודש – לאכול מפריה ולשבוע מטובה!?

פרשת ראה

85 **"על מנת אשר תשמעו"**

התורה מעמידה לפני ישראל את החופש לבחור בטוב או ברע, בברכה או בקללה, בחיים או במוות, וקוראת לנו לבחור בטוב, בחיים. רצון ד' הוא להיטיב לנו, ועל כן הוא מקדים ונותן לנו מברכת העולם הזה על מנת שנבחר בטוב.

93 **"לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׂיִמוּ קֶרֶחַה"**

בעבר היו נפוצים באנושות דרכי התאבלות קיצוניים על הנפטר. התורה יוצאת כנגד דרכים אלו בחריפות – הן בשל התפיסות המעוותות והמסוכנות שהן מבטאות, והן משום מעלתו המיוחדת של עם ישראל, אשר איננו צריך להתפעל כל כך מן המוות.

פרשת כי תצא

מלחמת היצר - דרכה ותכליתה

ערכן של תורה ומצוות..... 155

פרשת "כי תצא" הינה הפרשה המשופעת ביותר במצוות. היא פותחת במציאות של מלחמה ושביית שבי. לימוד הפסוק הראשון של הפרשה בדרך רמז, יכול להאיר לנו על פשר ריבוי המצוות בפרשה ועל שאלת חוסר הסדר שבו הן מובאות.

אשת יפת תואר - "דיברה תורה כנגד יצר הרע"..... 167

בפרשתנו נראה, לכאורה, שהתורה מתירה מציאות, שהיא עצמה רואה כשלילית. מדוע? אם הדבר אכן שלילי, למה לא לאסרו? תוך עיון בדברי חז"ל נגלה, כי התורה מכירה ביכולותיו של האדם ומתייחסת אליהן, ודרך תהליך חינוכי ארוך ומתמשך פועלת לזכך את נפש האומה כולה.

בן סורר ומורה..... 181

בפרשתנו מובא דין בן סורר ומורה. במבט ראשון, דין זה נראה תמוה: וכי בגלל שילד קטן זלל קצת וגנב מהוריו - יוציאוהו להורג?! שאלה זו העסיקה כבר את חז"ל, אשר מתוך כך הסיקו עד כמה גדולה סכנת ההידרדרות, והותירו לנו הדרכות כיצד להימנע ממנה.

רבדיה השונים של מצות השבת אבדה..... 193

מצות השבת אבדה ידועה היא, אך יחד עם זאת, חשוב לדעת כי למצוה זו קיימים רבדים נוספים, הקשורים למעגלים שונים בחיי האדם. בנוסף, בסקירת רצף המצוות בה מצויה מצוה זו, ניתן ללמוד כיצד מצוה הקלה לביצוע, מקדמת את האדם לקיום מצוות קשות יותר.

שילוח הקן וטעמי מצוות..... 205

במהלך הדורות דנו חכמי ישראל רבות בטעמה של מצות שילוח הקן, ואגב כך הרחיבו וביררו את נושא טעמי המצוות בכלל. תוך עיון בדבריהם ובירור שיטותיהם, מתגלות לעינינו כמה מכוונות התורה העומדות בבסיס מצוותיה.

מחיית עמלק - "אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדֶרֶךְ"..... 221

התורה מצוה עלינו לבלתי נשכח את שעשה לנו עמלק, ומצווה אותנו למחות את שמו מעל פני האדמה. מדוע? מהי התפיסה העמלקית? כיצד היא סותרת את האמונה הישראלית? ומה משמעות מחיית עמלק בימינו, כשהעם העמלקי כבר כלה מן העולם!?

פרשת כי תבוא

מצות הביכורים..... 235

חז"ל מתארים את החגיגות הרבה שבה התבצעה הבאת הביכורים לירושלים. המדרש כולל את הביכורים בין שלוש מצוות שבזכותן נברא העולם. דברים אלו מצביעים על החשיבות הרבה של מצות הביכורים, אף שמהתורה אין אפילו שיעור לנתינתה - הכיצד?

השמחה בארץ ישראל..... 247

עם היאחזותנו בארץ, אנו מצווים להביא לבית המקדש מדי שנה בשנה את התנובה הראשונה של ארצנו, את ביכורי אדמתנו. קשר מיוחד קיים בין מצות הביכורים לבין ארץ ישראל ולבין עניין השמחה, שני עניינים הקשורים זה בזה בצורה מיוחדת ומהותית.

הברכות שבקללות..... 257

בדרך כלל, קללות וייסורים הם דברים שליליים, שאף טובה אינה צומחת מהם. אולם, כאשר הם באים מצד הקדוש ברוך הוא, אפשר להיות סמוכים ובטוחים כי מטרתם האמתית היא - טובת ישראל. הם כמובן אינם לכתחילה, אך במצבים מסוימים הם הכרחיים.

עבודת ד' בשמחה..... 265

התורה מסבירה, כי הקללות העלולות לבוא על ישראל, הן משום ש"לא עֲבַדְתָּ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב". מכאן אנו למדים על החשיבות הקריטית שיש לשמחה בעבודת ד', זאת משום שהשמחה מבטאת את היחס הפנימי של האדם, לפעולה אותה הוא מבצע.

פרשת נצבים

ערכה של אחדות ישראל

279 בפתיחת הפרשה, ניצבים כל ישראל לפני ד' על מנת לעבור בבריתו. מצד אחד, טורחים הפסוקים לפרט את המעמדות השונים המרכיבים את הקהל הניצב, ומצד שני, הם מתייחסים אל ישראל כישות אחת. דבר זה מלמד על ייחוד ישראל ואחדותו.

"וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים"

287 ישנן תפיסות הטוענות, שייחוד האדם הוא בעצם יכולתו לבחור כיצד לחיות, בשונה מבעלי החיים, הפועלים על פי דחפים ואינסטינקטים טבעיים. לדעת תפיסות אלו, פחות חשוב במה יבחר האדם, העיקר שהוא זה שיבחר בו מרצונו החופשי. תורתנו סוברת אחרת.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד"

293 "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת... לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא" – רבותינו הראשונים מעלים שתי אפשרויות מהי: "הַמִּצְוָה הַזֹּאת". בבחינה לעומק מתגלה, ששתי האפשרויות משלימות זו את זו, ואת שתיהן יש למלא, אפילו אם כן היו נפלאות ורחוקות מאתנו.

תהליך הגאולה והתשובה

299 התורה מתייחסת למציאות בה ישראל חוטאים וגולים מעל אדמתם. לאחר מכן היא מתארת תהליך ארוך ומתמשך של שיבת ישראל אל ד' ואל ארצם. תהליך זה כולל בתוכו שלבים של תשובה וגאולה לסירוגין, כאשר כל שלב מתייחס לרובד אחר של תשובה וגאולה.

פרשת וילך

האדם - כוחותיו ומגבלותיו

313 משה רבינו – אדון הנביאים, אשר דיברו ד' פנים בפנים – נפרד מישראל לקראת מותו. כאן אנו נפגשים עם קטנותו של האדם בעולם הזה, עם העובדה שאפילו האדם הגדול ביותר הוא בעל מגבלות. אולם, דווקא מתוך כך מתבררת גם מעלתו וייחודו של האדם.

שתי המצוות האחרונות בתורה

321 בפרשתנו מובאות שתי המצוות האחרונות בתורה – מצות ה"הקהל" ומצות כתיבת ספר תורה. בירור משמעות שתי המצוות הללו מורה על הקשר המהותי הקיים ביניהן, ומלמד מדוע נבחרו דווקא מצוות אלו לחתום את ספר התורה.

פרשת האזינו

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם... וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ"

335 שירת "האזינו" פותחת בקריאה אל השמים ואל הארץ: "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי". השימוש המליצי דווקא בשמים ובארץ, יש בו, בהסתכלות עמוקה, כדי ללמד על הדרכת התורה, בנוגע ליחס הראוי שבין המציאות החומרית של החיים למציאות הרוחנית.

"יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי"

343 התורה נמשלה לגשם: "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי" – ואין: 'לקח', אלא: תורה". דימוי התורה לגשם מאיר לנו את עניינה של התורה, ומלמד על מעלתה ותכונותיה ועל הדרך שבה היא משפיעה עלינו. מתוך כך מתברר גם מה צריך להיות היחס הראוי שלנו כלפיה.

שירת "האזינו" - תמצית תולדות עם ישראל

353 שירת "האזינו" היא פרשייה מיוחדת במינה, המקפלת בתוכה את כל תולדות ישראל – מראשית ועד אחרית, מהגאולה הראשונה ועד הגאולה האחרונה, אשר בתהליכיה אנו זוכים לחיות. שירה זו קוראת לנו לסקור את ההיסטוריה העולמית, ומתוך כך לתפוס את ייעודו המיוחד של עם ישראל בעולם.

פרשת וזאת הברכה

365 "וְזֹאת הַבְּרָכָה" - "בְּרֵאשִׁית"

בשמחת תורה אנו מסיימים מחזור נוסף של קריאת התורה בפרשת "וזאת הברכה", ומיד מתחילים מחזור חדש בקריאת פסוקיה הראשונים של פרשת "בראשית". סמיכות התחלת התורה לסיומה, מצביעה על ברכה גדולה: האפשרות להתחיל מחדש, שהכול יכול ומוכרח להתחדש.

בכל פעם שמצוין בספר: "הרב זצ"ל" - הכוונה היא למרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל; כשמצוין: "מורי ורבי זצ"ל" - הכוונה היא לרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל. וכשנזכיר: "מורי ורבי הנזיר זצ"ל" - הכוונה היא לרב דוד כהן, המכונה: "הרב הנזיר".

פרשת
דברים

מַאִסֵּת הָאָרֶץ - שׁוֹרֵשׁ הַחֹרֶבֶן

”אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי”

פרשת “דברים” נקראת בכל שנה בשבת שלפני תשעה באב. דבר זה מעורר אותנו לחיפוש קשר בין תוכן הפרשה לבין החורבן שהתרחש בתשעה באב. בתשעה באב אנו קוראים את מגילת איכה, שהינה קינה על חורבן הבית. המגילה נפתחת בפסוק הבא:

אֵיכָה (-איד) יִשְׁבֶּה בְּדָד, הָעִיר רִבְתִּי עִם, הָיְתָה כְּאֶלְמֶנָה. רִבְתִּי בְּגוֹיִם, שְׂרָתִי בַּמְּדִינֹת, הָיְתָה לְמָס.

המגילה מכונה, אפוא, על שם המילה בה היא נפתחת: “איכה”. שכיחותה של מילה זו בתנ”ך איננה גבוהה, ואת הפעם הראשונה שבה היא מוזכרת ניתן למצוא בפרשתנו (דברים א, יב): **”אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם, וּמִשְׂאָכֶם וְרִיבְכֶם”**.

ראשית, את עצם השימוש במילה: “איכה” הן בפרשה והן במגילה ניתן לראות כרמז חיצוני לקשר פנימי שקיים בין השתיים. ישנן אף קהילות הנוהגות לקרוא את הפסוק הזה בפרשה בניגון המיוחד למגילת איכה, על מנת להדגיש את הקשר בין הדברים.

אכן, המציאות המתוארת בפסוק: **”אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם, וּמִשְׂאָכֶם וְרִיבְכֶם”**, היא השורש ל”אֵיכָה יִשְׁבֶּה בְּדָד”, שכן, מקופלת בתוכה התוצאה הטרגית עליה מספרת מגילת איכה.

אחר שישראל שמעו את דיבת הארץ מהמרגלים, הם התייאו מלכבוש את הארץ, ומירו בבכי באותו הלילה על מר גורלם. אומרים חז"ל, שאותו לילה היה ליל תשעה באב. באותו לילה, כביכול, אמר להם ד': "הבכייה שבכיתם בלילה זה סתם, לחינם - תיהפך ברבות השנים לבכייה אמיתית ומוצדקת לדורות".

אותה בכייה של חינם, על אי רצונם לעלות לארץ ישראל - וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלֵילָה הַהוּא - היא שנקבעה לדורות. זהו השורש לבכייה לדורות - בכייה על החורבן והגלות כולה.

הרמב"ן (שם) מצביע על פסוקים בתהילים (קו, כד-כז), מהם עולה הקשר שבין חטא המרגלים לבין החורבן לדורות:

וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה, לא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ,
וַיִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיהֶם, לא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ד'.
וַיִּשָּׂא יְדוֹ לָהֶם, לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר,
וְלִהְפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם, וּלְזָרוֹתָם בְּאַרְצוֹת.

שני הפסוקים הראשונים מתייחסים לחטא המרגלים: "וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה... לא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ד'", ושני הפסוקים האחרונים מדברים על עונש הנדודים במדבר: "לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר...", ועל החורבן לדורות: "וְלִהְפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם, וּלְזָרוֹתָם בְּאַרְצוֹת".

ואכן, חז"ל (במדבר רבה טז, כ) מזכירים פסוקים אלו כמקור לדבריהם, בדורשם את הפסוק בישעיהו (יז, יא): "בְּיוֹם נִטְעַךְ תִּשְׁשְׁשְׁגִי, וּבבִקְרֵךְ זֶרְעֶךָ תִּפְרִיחִי, נִד קִצִּיר בְּיוֹם נַחֲלָה, וּכְאֵב אָנוּשׁ":

"בְּיוֹם נִטְעַךְ תִּשְׁשְׁשְׁגִי" - ביום שאמר ליטע אתכם בארץ, נעשיתם סיגים...
"נִד קִצִּיר בְּיוֹם נַחֲלָה" - ביום שעברתי ליתן לכם נחלת אביכם, נעשיתם קלון בעולם.

"וּכְאֵב אָנוּשׁ" - זו הפורענות ששלחתה ירושה לדורות, שבכו בליל תשעה באב, ואמר להם הקדוש ברוך הוא: "אתם בכיתם בכייה של חינם לפניי - אני אקבע לכם בכייה לדורות".
ומן אותה שעה נגזר על בית המקדש שייחרב, כדי שיגלו ישראל לבין האומות, **שכן הוא אומר**: "וַיִּשָּׂא יְדוֹ לָהֶם, לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וְלִהְפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם, וּלְזָרוֹתָם בְּאַרְצוֹת" - נשיאות יד כנגד נשיאות קול.

ב"איכה אָשָׂא לְבַדִּי טְרַחֲכָם, וּמִשְׁאֲכָם וְרִיבְכָם" מתמצת משה את אירועי המדבר, וכפי שנראה בהמשך, אירועים אלו הם שהיוו את השורש לחורבן הבית.

בכייה לחינם ובכייה לדורות

משה רבינו מספר לישראל לקראת כניסתם ארצה מקצת מהקורות אותם במדבר. בין היתר, הוא מזכיר את סיפור חטא המרגלים, אשר בעטיו נדדו ישראל ארבעים שנה במדבר, במקום להיכנס ארצה מיד.

משה מזכיר את הדברים שנשא לפני בני ישראל באותם הימים, ארבעים שנה קודם לכן (דברים א, כא):

רָאה נָתַן ד' אֶל־הַיָּד לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ - עֲלֵה רְשׁוּ! כְּאִשֶּׁר דָּבַר ד'
אֶל־הַיָּד אֲבִיתֶיךָ לָךְ, אֶל תִּירָא וְאַל תִּנְחַת!

בתגובה, ביקשו אז ישראל ממשה לשלוח מרגלים לתור את הארץ, אשר בסופו של דבר חזרו והוציאו דיבת הארץ רעה. נראה, שדברי המרגלים עצמם - לא הם שחרצו את גורל ישראל, שכן, משה אפילו לא מזכיר כעת את הטענות שטענו אז!

הבעיה היתה דווקא **בתגובת העם** לדברי המרגלים (שם שם, כו-כח):

וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת, וַתִּמְרוּ אֶת פִּי ד' אֶל־הַיָּד. וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם, וַתֹּאמְרוּ: "בְּשִׁנְאֵת ד' אֶתְנוּ הוֹצִיָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ. אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלִים...".

תגובת הקדוש ברוך הוא לדברים אלו היתה חמורה ביותר (שם שם, לד-מ):

וַיִּשְׁמַע ד' אֶת קוֹל דְּבַרְכֶם - וַיִּקְצֹף. וַיִּשְׁבַּע, לֵאמֹר: "אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, הַדּוֹר הַרַע הַזֶּה, אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְתֵת לְאֲבוֹתֵיכֶם... וְאַתֶּם - פָּנוּ לָכֶם וְסַעוּ הַמִּדְבָּרָה דָרָךְ יָם סוּף".

חז"ל (תענית כט, א) מבינים, שחטא המרגלים לא גרם רק לנדודי ישראל במדבר בעבר, אלא הוא מהווה גם את השורש לחורבן בעתיד:

"וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלֵילָה הַהוּא" (במדבר יד, א) - אמר רבה, אמר רבי יוחנן: אותנו לילה - ליל תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: "אתם בכיתם בכייה של חינם - ואני קובע לכם בכייה לדורות!".

כ, לה) - זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים, שגרמו בכייה לדורות, כי מאסו ארץ חמדה! והיא שעמדה לנו בגלותנו המר, שלא אחד בלבד עמד עלינו, אלא, בכל דור לא שקטנו ולא שלוונו. על צווארינו נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו. כמת מלב נשכחנו - אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי.

אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם לדור... אין איש שם על לב, מבקש אהבתה, דורש שלומה וטובתה, ולא מצפה לראותה. כמדומה לנו, בהיותנו בשלווה בחוץ לארץ, שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחרת דוגמתה.

על כן באו עלינו כל הרעות בשבת ישראל בארץ שפניא (-ספרד) וארצות אחרות בשלווה, בכבוד גדול, מימי החורבן זמן רב, קרוב לאלפיים שנה... צדיק הוא ד', כי יצא מדעתם לגמרי עניין גלותם...

כל זאת באתנו... כי ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ אבותינו לא זכרנו...

שכחת ארץ ישראל איננה רק שורש החורבן והגלות, אלא גם שורש לצרות ישראל שבכל הדורות.

רבי יעקב עמדין חוזר על הדברים גם בהלכות תשעה באב (שם. דיני תשעה באב ו, טז):

וכאן מקום שראוי להרחיב בו הדיבור, אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו, שאין מתאבלים על ירושלים כראוי - די להאריך גלותנו.

והיא בעיניי הסיבה קרובה, היותר גלויה, עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות, הגדולות, הנוראות, המבהילות הרעיונים, אשר מצאונו בגלות, בכל מקומות פזורינו, על צווארינו נרדפנו, לא הונח לנו להרגיע בגויים עם שפלותנו, עונינו ומרדונו.

לפי שיצא האבל הלז מלבנו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו, שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבנו - על כן כמת מלב נשכחנו!

רבי יעקב עמדין עומד על העובדה הכאובה: במהלך הדורות עם ישראל התרגל לגלות, לא זכר כראוי את ארץ ישראל, וממילא לא שאף לשוב אליה באופן מעשי. כל הצרות שבאו עלינו במהלך הגלות נועדו לפקוח את עינינו כדי שניזכר שהגלות אינה ביתנו, ומתוך כך נתעורר לשוב אל ארצנו.

לפנינו מעין מידה כנגד מידה: אתם בכיתם בכייה של חינום - אני אביא עליכם בכייה לדורות; אתם נשאתם קולכם על הארץ ("וַיִּשְׂאָה כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם") - אני אשא את ידי עליכם ("וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם, לְהַפִּיל אוֹתָם...").

את היחס של ה"מידה כנגד מידה" בקשר לחטא המרגלים, אנו מוצאים גם בפרשתנו, כפי שראינו לעיל:

וַיִּשְׁמַע ד' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם - וַיִּקְצֹף. וַיִּשְׁבַּע, לֵאמֹר: "אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, הַדּוֹר הַרְעֵה הֵזֶה, אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לְאֲבֹתֵיכֶם!".

אינכם רוצים בארץ ישראל? היא מאוסה בעיניכם? - לא תזכו אם כן להיכנס אליה! מי שאיננו חפץ בארץ ישראל - איננו ראוי להיכנס אליה ואינו ראוי לחיות בתוכה. מידה כנגד מידה.

מאיסת הארץ גרמה לאותו דור להישאר בגלות במדבר, והיוותה גם את שורש הגלות והחורבן לדורות.

שכחת הארץ

רבי יצחק עראמה (עקידת יצחק, עז), מסביר שזהו השורש גם לכל צרותינו בגלות במהלך הדורות:

מיאוס הארץ ההיא... הוא העניין אשר עמד עלינו לכלותינו בכל הדורות, ובעבורו גלינו מעל ארצנו, ונתרחקנו מעל אדמתנו, והיינו חרפה לשכנינו, ולעג וקלס לסביבותינו, ואין שום מבוא לשוב אל שלמותנו - כי אם בשובה אלינו.

מאיסת הארץ היא שורש החורבן והגלות, ועל כן, השחרור מצרותינו והשיבה לשלמותנו תלויים בשובנו לארצנו.

צרות ישראל במשך כל הדורות, נעוצות אפוא בכך ש"וַיִּמְאַסוּ בְּאָרֶץ חַמְדָּה". מרחיב דברים בעניין זה, רבי יעקב עמדין בהקדמה לסידורו (סידור בית יעקב, חלק א):

שמעוני אחיי ורעיי המתגוררים בארץ לא לנו, על אדמה טמאה, זכרו זאת והתאוששו! זכרו את ד', וירושלים תעלה על לבבכם, התקוששו וקושו... עושו, גושו, חושו! ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ ח"ו, לקיים: "וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִבֵיכֶם" (ויקרא

אומר על כך רבי יהודה הלוי (ספר הכוזרי ה, כז):

כי ירושלים אמנם תיבנה - כשייכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף, עד שיחוננו אבניה ועברה.

כשיתעוררו הכיסופים של ישראל לגאולה, ויגיעו לתכלית שיאם בביטויים מעשיים של עלייה לארץ ובנייה - או אז ירושלים תיבנה, וד' יקום וירחם ציון!

בדומה לכך מובא בשם הגר"א (קול התור, ד):

במידה שאנו מקדמים את פני הגאולה לרצות את אבניה ולחונן את עפרה - הגאולה מתקרבת אלינו.

אנו צריכים לרצות בגאולה - כדי שהגאולה תרצה בנו. זהו התיקון לשורש החורבן, לחטא המרגלים.

בדורות האחרונים התגלתה בפועל התשובה מחטא המרגלים, התיקון למאיסת הארץ. לעומת: "וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה", התגלה בעוצמה: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ, וְאֶת עֶפְרָה יְחַנְּנוּ". עם ישראל התעורר לעלות לארץ, לבנות אותה ולמסור את נפשו עליה. ואכן, מתוך כך זכינו לראשית צמיחת גאולתנו, עם תקומתה של מדינת ישראל, יחד עם קיבוץ הגלויות האדיר, וכל שלבי ההתקדמות בתהליך הגאולה, עד עצם היום הזה.

נאמר בתלמוד הירושלמי (יומא א, א): "כל דור שאינו נבנה (-המקדש) בימיו - מעלים עליו כאילו הוא חריבו". לכל דור ישנה אחריות על בניין בית המקדש, ועל כן, כל דור שבית המקדש טרם נבנה בימיו - נחשב כאילו אותו דור הביא לחורבנו!

אכן, כל דור חייב לפעול לבניין בית המקדש, שהוא פסגת בניין ירושלים. ואם הדבר אמור ביחס לכל דור ודור - על אחת כמה וכמה לדור שלנו, אשר נמצא בשלב מתקדם כל כך בתהליכי הגאולה, כך שבוודאי נדרשים אנו לפעול למען בניין המקדש.

וכמו ביחס לבניין החומרי - כך הדבר גם לגבי הבניין הרוחני. מציאות בה ישראל נכספים לבית המקדש, כיסופים שעוברים את גדותיהם, ובאים לביטוי בבניין הקדושה שבתוכנו - "וַיַּעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" (שמות כה, ח) - זוהי הנחת אבן הפינה האמתית לבניין בית המקדש, שאנו מתפללים בכל לב שייבנה, במהרה בימינו.

בדומה לכך אנו מוצאים כבר במדרש (בראשית רבה לג, ו). על הנאמר במגילת איכה: "הֲיֵאָשֶׁבֶת בְּגוֹיִם, לֹא מִצְאָה מְנוּחַ", אומרים חז"ל: "אילו מצאה מנוח - לא היו חוזרים" - הצרות בגלות הם לטובתנו, כדי להחזירנו ארצה, כך שלא נאבד בגלות.

התיקון למאיסת הארץ

האבל על החורבן והגלות, יחד עם הכיסופים לארץ ישראל - הם התיקון לחטא המרגלים.

נתבונן שוב בדברי רבותינו, על הפסוק שביטא בחריפות את חטא ישראל: "וַיִּבְכּוּ הָעַם בְּלִילָה הַהוּא" - אתם בכיתם בכייה של חנינם, ואני קובע לכם בכייה לדורות". נראה, שאין מדובר כאן רק בעונש של מידה כנגד מידה - אתם בכיתם לחינם, עונשכם הוא שתהיה לכם סיבה אמתית לבכות. ניתן לומר, שהבכייה לדורות מהווה תיקון ענייני לבכיית החינם של אותו הדור.

ישראל בכו אז משום שלא רצו את ארץ ישראל וביקשו להישאר בגלות, במדבר, תוך מאיסת ארץ אבות. התיקון לכך הוא, בבכייה המבטאת רצון עז לשוב אל ארץ ישראל ולא להישאר עוד בגלות, מתוך אהבה וכיסופים לארץ.

כך ניתן להבין, את הדרך בה מובאת דרשת חז"ל זו בתלמוד הירושלמי (תענית ד, ה):

"וַיִּתְּשָׂא פֶל הָעֵדָה, וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם, וַיִּבְכּוּ הָעַם בְּלִילָה הַהוּא" - אמר להם: אתם בכיתם לפני בכייה של תפלות, היו עתידים אתם לבכות בכייה של ממש: "בָּכוּ תִבְכֶּה בְּלִילָה" (איכה א, ב).

הבכייה לדורות היא בכייה של ממש, יש בה טעם, יש בה ממשות וצורך, זהו בכי של געגועים וכיסופים לארץ. מסיבה זו מהווה בכייה זו את התיקון השורשי העמוק לבכי של התפלות, למאיסת הארץ. ואכן, במהלך הדורות, בכיים של ישראל לא התמקד רק בצרותיהם ובסבלם, היה זה גם בכי של כיסופים וערגה לארץ נחלת אבות.

נאמר בתהילים (קב, יד-טו):

אָתָּה תִּקְוֶה תִּרְחַם צִיּוֹן, כִּי עַתְּ לְחַנְּנָהּ, כִּי בָּא מוֹעֵד.
כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ, וְאֶת עֶפְרָה יְחַנְּנוּ.

 —————
**”שָׁמַעַ בֵּין אַחֵיכֶם
 וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק”**
 —————

שמיעה בנוכחות כל הצדדים

חומש דברים, בחלקו הגדול, מכיל את נאומיו האחרונים של משה רבינו לפני עם ישראל קודם מותו. בתחילת נאומיו הוא מתאר באוזני העם את הקורות אותם במדבר. סיפורו מתחיל מהזמן שאחר מתן תורה בהר סיני, כאשר ד' מורה להם להמשיך בדרכם אל עבר ארץ ישראל (דברים א, ו-ח):

ד' אֲלֵהֶינּוּ דָבַר אֱלֹהֵינוּ בְּחָרֵב, יֹאמֵר: "רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהַר הַזֶּה!
 פָּנוּ וּסְעוּ לָכֶם, וּבֵאוּ הַר הָאֲמָרִי... אֲרָץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן, עַד הַנְּהַר
 הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת. רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ, בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת
 הָאָרֶץ..."

מיד לאחר מכן, מספר משה, שבאותם ימים הוא התקשה לשפוט את ישראל לבדו, ועל כן העמיד רשת הירכית של שופטים על העם. קודם כניסתם לתפקיד, הגדיר משה לשופטים את תפקידם (שם שם, טז-ז):

שָׁמַעַ בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ, וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. לֹא
 תִּכְרֹוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כִּקְטֹן כִּגְדֹל תִּשְׁמַעוּן, לֹא תִגְוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ,
 כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא־לֵהִים הוּא...

משה מזהיר את השופטים לשמור על צדק במשפט, לא להכיר פנים, לשמוע את כולם ולא לחשוש מאיש.

כאשר אחד מהצדדים עומד לפני הדיינים לבדו ומציג את עמדתו, קיים החשש שישקר, או שיציג את המציאות בצורה שאינה מדויקת, שהרי אין מי שיכחיש אותו במקום. ההקפדה על כך שהצד השני יהיה נוכח, מעלה את הסיכוי שכל אחד מהצדדים אכן יציג את המציאות בצורה אמתית ומדויקת יותר.

אולם, יש לתהות על כך, שאף אם הצד הראשון יציג את המציאות בצורה שקרית – מה בכך? הרי סוף-סוף, לאחר זמן יופיע גם הצד השני, יציג את גרסתו, ויוכל להתעמת ולהכחיש את הראשון!

עונה על כך רש"י עצמו:

ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות – שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך.

ברגע שהראשון הציג את גרסתו לפני הדיין, ולא היה מי שיכחיש אותו מיד במקום, נוטה לב הדיין לקבל את טענותיו. ממילא, כעת יזדקק הצד השני למאמץ רב על מנת לשכנע את הדיין שהצד שלו הוא הצדק, שכן, הדיין איננו ניטרלי עוד. שמיעת הטענות מצד אחד ללא עוררין, משפיעה, אפוא, על יחסו הראשוני של הדיין למקרה הנידון.

בעוד רש"י חושש שהצד הראשון ינסה לשקר לדיין, תוך ניצול העובדה שהצד השני אינו נוכח במקום, בא המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב הדין, ב) ומדגיש, שאפילו במקרה שהצד הראשון איננו משקר כלל, עדיין יש כאן פגיעה בצדק המשפט:

אפילו היכא (-היכן) דמסדר לפניו דברים של אמת ואינו משקר, כיון שמטעים דבריו לדיין – נכנסו דבריו בדעתו לזכותו, ומחפש לו זכותו. ואף אם ישיב אחר כך חברו על דבריו, כיון שדבריו כבר נכנסו באוזני הדיין – אינו מסלק דעתו מהם.

כשהדיין שומע את טענות אחד הצדדים לבד, הן נכנסות לדעתו, ובאופן בלתי מודע הוא כבר מזכה אותו בלבד! במצב שכזה, ברור כי לצד השני יהיה קשה שבעתיים לשכנע את הדיין לפסוק לטובתו.

עצם העובדה ששני הצדדים מופיעים יחד לפני הדיין – אף אם אחד מדבר ראשון והשני לאחריו – משנה את התמונה. כאשר שניהם מופיעים יחד, הדיין פתוח לשני הצדדים בשווה, ואינו נוטה לאחד מהם.

בפירוש "אור החיים", מובאת תמיהה על הציווי: "שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם" – "מה צריך לצוות לזה? אם לא ישמעו – על מה ידונו?". מה בא משה לומר לשופטים במילים אלו? היעלה על הדעת שלא ישמעו את בעלי הדין? הרי ללא שמיעת טענות בעלי הדין על ידי הדיינים, המשפט כלל איננו מתחיל! ואכן, חז"ל (סנהדרין ז, ב) מבינים, שמילים אלו טומנות בחובן שתי הוראות מחודשות, בנוגע לאופן ניהול המשפט בבית הדין:

"שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתֶם" – אמר רבי חנינא:

- א. אזהרה ל**בית דין** שלא ישמע דברי בעל דין, קודם שיבוא בעל דין חברו.
- ב. ואזהרה ל**בעל דין**, שלא יטעים דבריו לדיין, קודם שיבוא בעל דין חברו.

ההדגשה היא: "שְׁמַע – בֵּין אֲחֵיכֶם", כלומר, יש לשמוע את הטענות בין "האחים", דהיינו, בנוכחות כל הצדדים הקשורים לדין.

האיסור מתייחס אמנם ל**דיין** – שלא ישמע דברי בעל דין אחד, לפני שבעל הדין השני יגיע, אך גם ל**בעל הדין** עצמו – שלא ישמע דבריו לפני הדיין קודם בואו של בעל הדין השני, וכך אכן נפסק להלכה (רמב"ם הלכות סנהדרין כא, ז).

מה עניינה של הלכה זו, מדוע הכרחי הדבר, ששמיעת טענות בעלי הדין תעשה דווקא בנוכחות כל הצדדים?

נשים לב, שאין מדובר כאן בפרט טקסי בלבד של ניהול משפט, שהרי משה אומר ציווי זה לשופטים יחד עם דינים נוספים, הקשורים כולם ל**משפט צדק**, ודין זה אף מופיע בראשם: "שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם, וּשְׁפֹטֶתֶם צְדָק... לא תִּפְרֹוּ פְּנִים בַּמִּשְׁפָּט... לא תִּגְוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ...", הכיצד שמיעת צד אחד לפני בוא הצד השני משפיעה על הצדק שבמשפט?

שמירה על ניטרליות

מסביר רש"י (סנהדרין ז, ב) את טעם הדין:

"שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם" – כשהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה בלא זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישים.

ב. יושב דיין יום שלם בבית דין סביב דיון אחד, כאשר שני הצדדים מאריכים בטענותיהם וראיותיהם. בשלב מסוים, רוצים הדיינים לומר: "די להיום! שמענו מספיק לפעם זו, אזל מקרבנו הכוח לדיון זה!". אומרת התורה: "שְׁמַע" – המשך לשמוע, אל תחתוך את הדיון, השתדל לתת את כל הזמן הנדרש לאותו דיון ואל תדחה את המשכו למועד אחר.

אכן, אין זה מן הנמנע שבעלי הדין מאריכים בראיותיהם לשווא, הלוא סוף-סוף, לא כל בעל דין הוא עורך דין מומחה וממולח, היודע מה נכון לומר ומה מיותר. אפשר גם, שמכל האריכות הרבה הזו, תעלה איזושהי טענה אמתית בעלת ערך. אין ברירה, שמע אפוא בסבלנות את כל מה שיש להם לומר.

דחיקה בבן אדם בבית דין, עשויה לגרום לו להתבלבל בדבריו או אפילו להשתתק, מה שימנע מהדיינים להגיע לכדי משפט צדק.

"שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם" – בכל התחומים

כאמור, הלכה זו נאמרה בנוגע לבית דין: "וְאֶצְנֶה אֶת שְׁפָטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא, לֵאמֹר: שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם", יחד עם זאת, העקרונות העולים ממנה, נכונים גם ביחס לכל אדם ואדם, בנוגע לכל תחומי החיים.

כל אחד ואחד מאתנו, במידה מסוימת, הוא גם קצת דיין. כולנו נדרשים לקבוע עמדה ביחס לנושאים בהם אנו נתקלים במהלך החיים. אנו נוקטים עמדה בעניינים חברתיים, מקצועיים, רוחניים, מדיניים פוליטיים וכן הלאה. בכל תחום בו אנו פוגשים בחיינו, אנו נאלצים לגבש עמדה.

כדי שנוכל לבסס עמדה בצורה אמתית ונכונה, מזוככת עד כמה שניתן מגורמים לא ענייניים, מוכרחים אנו לשמור על העקרונות העולים מצו התורה – "שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם":

א. יש לתת הזדמנות הוגנת לכל הצדדים הקיימים בכל נושא שעומד על הפרק ולא להשתעבד מראש רק לצד אחד. תמיד יש להשתדל לשמוע את הצדדים השונים באותו מעמד, כך שהלב לא יטה מראש לצד אחד, וימנע מאתנו לתת סיכוי שווה לצד השני.

ב. הסבלנות היא מידה הכרחית – סבלנות לשמוע את הצדדים השונים, ולא לחתוך את הדיון במהרה, לא לקבוע עמדה בחיפזון, בלי לחקור את הצדדים השונים.

התורה חודרת, אפוא, למעמקי נפשו של האדם, ולאור זאת מחייבת ששני הצדדים יטענו את טענותיהם באותו המעמד, כך שיהיה ניתן להגיע לכדי משפט צדק.

סבלנות בדין

בפירוש "אור החיים", מובאת שאלה נוספת על לשון הפסוק: מדוע התורה אומרת: "שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם" – ולא: "שמעו בין אחיכם"?

תשובתו של "אור החיים" לשאלה זו, כוללת בתוכה מענה גם לשאלה בה פתחנו – לשם מה יש צורך לצוות על הדיינים לשמוע את בעלי הדין, דבר שנראה כמובן מאליו:

הכוונה היא, שיהיו **מתמידים לשמוע** – ולא יקוצו, ודבר זה יתחלק לשני דברים:

א. אחד, הוא מבעלי דינים עצמם, שאם יאמרו: "עוד יש לנו לטעון, עוד יש לנו להוכיח..." – לא יקוצו (-הדיינים) מדבריהם. ומה גם כשירבו להביא ראיות אחר ראיות ולא הועילו, לא יאמר הדיין: "שוב אין ראייה ואין טענה", אלא: "שְׁמַע" – **בתמידות**.
ב. והשני, שאם הטריחו עליהם (-על הדיינים) בעלי דינים, לא יאמרו: "הרבה טורח טרחנו היום, ואין לשמוע עוד טוען ונטען עד אחר זמן", אלא: "שְׁמַע" – **באין הפסק**. וכאן נצטוו על דקדוק עינוי הדין.

התורה משתמשת במילה "שְׁמַע" על מנת להורות, שהדיינים מחויבים להיות סבלנים בעת שמיעת בעלי הדין, וזה משני פנים:

א. נדרשת סבלנות בדין עצמו. אף אם בעלי הדין מטריחים את הדיינים ואינם חדלים מהבאת עוד ועוד ראיות, הוכחות וטענות – אף על פי כן, אין לדיינים לחסום אותם, אלא חובה לשמוע בסבלנות את כל מה שיש להם להשמיע.

יש להדגיש, שלא די רק בהאזנה חיצונית, שכן, יכול הדיין להיות סבלן כלפי חוץ ולתת לבעלי הדין להשמיע את כל דבריהם, אך בלבו הוא חסר סבלנות ואיננו מתייחס ברצינות לטענות החדשות. נדרשת, אפוא, האזנה אקטיבית הכוללת התייחסות עניינית ורצינית לכל הטענות שמובאות לפניו.

הדבר נכון גם בנוגע ליחסים שבין אדם לחברו, שם פעמים רבות הסבלנות לשמוע את שיש לשני לומר – איננה בנמצא. שומה עלינו ללמוד להאזין לזולת, מתוך סבלנות ויחס נכון וראוי.

ג. יש להשתדל למנוע מציאות של "עינוי דין" עד כמה שניתן. כשם שאסור לדיינים למשוך דין מעבר לזמן הנדרש מסיבות שאינן ענייניות – כך כל אחד מאתנו צריך להשתדל למנוע סחבת של מטלות ומשימות, אלא לעשות אותן כראוי ובזמן הנדרש.

אם אדם עסוק, למשל, בסיוע לחברו, עליו להשתדל לעזור לו כמה שיותר מהר, ולא להפסיק באמצע ולחזור כעבור שעה.

"צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה"

לדברים אלו ישנה משמעות מיוחדת בהפטרת השבת, המזכירה את חטאי ישראל, ומסיימת בדרך התיקון (ישעיהו א, כו-כז):

וְיַעֲצִיבְךָ כְּבַתְחִלָּה,	וְאָשִׁיבָה שְׁפִטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה,
"קָרִיָּה נֶאֱמְנָה".	אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ: "עִיר הַצְּדָקָה",
וְשָׁבִיָּה בְּצִדְקָה.	צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה,

ציון תִּפְדָּה במשפט – אין הכוונה רק לתיקון מערכת המשפט של בתי הדין, אלא גם למשפט שכל אחד מאתנו עורך בכל רגע ורגע. אנו נקראים אפוא להרבות בצדק!

מלמדים חז"ל (יומא ט, ב), כי בית המקדש נחרב בעקבות **שנאת חினם**. ממילא, תשובת המשקל לחורבן, היא דרך ריבוי **באהבת חினם**.

כדי להביא לתקומת ישראל ולבניין בית המקדש, עלינו לתקן את היחסים שבין אדם לחברו, להגביר אהבה ואחוזה בין הבריות ולחזק את האחדות בינינו. הבה נשתדל, כל אחד ואחת מאתנו, להיות סבלן יותר לאחרים, לשמוע להם, ולבקש את טובתם עד כמה שניתן.